

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
25/2009 vp**

Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 9 päivänä syyskuuta 2009 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Suomen ihmisoikeuspolitiikasta (VNS 7/2009 vp) valmis-televasti käsiteltäväksi ulkoasiainvaliokuntaan samalla määrännyt, että muut erikoisvaliokunnat voivat halutessaan antaa lausuntonsa ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Olli Sorainen, työ- ja elinkeinoministeriö
- ihmisoikeusneuvonantaja Rauno Merisaari, ulkoasiainministeriö
- ylitarkastaja Tiina Pesonen ja erityisasiantuntija Mikko Lampikoski, sisäasiainministeriö
- neuvotteleva virkamies Viveca Arrhenius, sosiaali- ja terveysministeriö
- pääsihteeri Hannele Varsa, tasa-arvoasiain neuvottelukunta

- tutkija Heini Kainulainen, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
- professori Merja Pentikäinen, Turun yliopisto
- YTT, dosentti Suvi Keskinen, Turun yliopisto
- kehitysjohtaja Sari Laaksonen, Ensi- ja turvakotien liitto
- toiminnanjohtaja Kalle Könkkölä, Kynnys ry
- johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- kehittämispäällikkö Jenni Tuominen, Monika-Naiset liitto ry
- pääsihteeri Aija Salo, Seta ry
- puheenjohtaja Omer Mahamad Hussein, Suomen Islamilainen Yhdyskunta
- tasa-arvokonsulentti, toimitusjohtaja Sinikka Mustakallio, WoM World of Management Oy
- professori Sirkka-Liisa Kivelä
- kielentutkija Annika Pasanen.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Uudenmaan piiri
- Vammaisten ihmisoikeuskeskus (VIKE).

VALTIONEUVOSTON SELONTEKO

Valtioneuvoston selonteossa tarkastellaan Suomen ihmisoikeuspolitiikan lähtökohtia, painopisteitä ja sen viimeaikaista kehitystä. Selon-

teon keskeisenä tavoitteena on määritellä, miten Suomi voi parhaiten edistää olemassa olevien ihmisoikeusnormien toteutumista.

Selonteko sisältää Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan peruseriaatteiden kuvauksen lisäksi katsauksen Suomen omaan ihmisoikeustilanteeseen. Kansainvälisen keskinäisriippuvuuden lisääntyessä ihmisoikeuksien kansallinen ja kansainvälinen toimeenpano ovat yhä enemmän sidoksissa toisiinsa. Kansainvälinen oikeus ja ihmisoikeussopimusten asettamat velvoitteet ovat jatkossakin Suomen ihmisoikeuspolitiikan kulmakivinä. Nämä lähtökohdat edel-

lyttävät sekä ihmisoikeusnormien kansallisen toimeenpanon tehostamista että niiden toimeenpanon edistämistä kaikkialla maailmassa kansainvälisessä kanssakäymisessä, Euroopan unionin (EU) kautta ja monenkeskisillä foorumeilla.

Selonteko jakautuu kahteen pääosaan, joista ensimmäisessä käsitellään ihmisoikeuksien merkitystä Suomen ulkopoliitikassa ja EU:n ulkosuhteissa. Selonteon toisessa osassa esitellään ihmisoikeuksien kansallista toteutumista.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Valiokunta pitää selontekoa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta hyvänä koosteena Suomen kansainvälisen ja kansallisen ihmisoikeuspolitiikan peruseriaatteista. Valiokunta pitää hyvänä, että selonteossa on ensimmäisen kerran mukana kattava katsaus Suomen omaan ihmisoikeustilanteeseen. Uskottava ja tehokas toiminta kansainvälisillä foorumeilla edellyttää, että Suomen sisäinen ihmisoikeustilanne on hyvä ja että ongelmiin puututaan tehokkaasti ja suunnitelmallisesti. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on tarkastellut selontekoa toimialaansa kuuluvilta osin keskittyen ihmisoikeuksien toteutumiseen Suomessa.

Selonteossa käsitellään varsin kattavasti kansainvälisten ja eurooppalaisten ihmisoikeussopimusten valvontajärjestelmien Suomen ihmisoikeustilanteesta antamia suosituksia ja päätelmiä ja niiden perusteella tai johdosta aloitettavia toimenpiteitä. Valiokunta pitää menettelytapaa Suomen ihmisoikeuspolitiikan tehokkuuden ja uskottavuuden kannalta hyvänä.

Naisten syrjinnän poistamista koskeva YK:n yleissopimus (CEDAW-sopimus)

Naisten ihmisoikeustilanteesta Suomelle annetut suositukset ja päätelmät perustuvat pääosin YK:n syrjintää koskevaan yleissopimukseen

(The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW) ja YK:n neljännessä naisia koskevassa maailmankonferenssissa Pekingissä vuonna 1995 hyväksyttyyn Pekingin toimintaohjelmaan. Nämä sopimukset ovat tärkeitä ja ainoita laatuksia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Suomi ratifioi YK:n kaikkinaista naisten syrjintää koskevan yleissopimuksen vuonna 1986.

CEDAW-sopimuksen näkökulma tasa-arvoon ja syrjinnän kieltoon on laajempi kuin muissa ihmisoikeussopimuksissa. Sopimus koskee käytännössä kaikkia niitä tilanteita, joissa naisten syrjintä estää naisia nauttimasta tasa-arvoisesti ihmisoikeuksista ja perusvapauksista eri aloilla. Laaja-alaisuus ilmenee mm. siinä, että sopimus edellyttää kiinnittämään huomiota naisista alistaviin kulttuurisiin käytäntöihin ja yksityisellä elämänalueellakin tapahtuvaan naisten syrjintään.

Pekingin toimintaohjelmassa osoitetaan tavoitteita ja toimenpiteitä hallituksille, viranomaisille, yksityissektorille ja kansalaisjärjestöille sekä korostetaan hallitusten ja kansalaisjärjestöjen kumppanuutta toimintaohjelman toteuttamisessa. Pekingin toimintaohjelman kansallinen toteuttaminen on keskeinen tapa toteuttaa CEDAW-sopimuksen velvoitteita.

CEDAW-sopimuksen laaja-alaisuus tarkoittaa sitä, että eri ihmisoikeuksien toteutumista tulee arvioida järjestelmällisesti sukupuolinäkökulmasta. On arvioitava, miten eri ihmisoikeudet toteutuvat miesten ja naisten sekä poikien ja

tyttöjen osalta. Valiokunta huomauttaa, että näin ei ole tehty selonteon kansallisessa osiossa. Valiokunta huomauttaa, että sukupuolten välillä olevien merkittävien erojen vuoksi sukupuolinäkökulma tulee huomioida toimenpiteiden toteuttamisessa ja ihmisoikeuksien toteutumisen arvioinnissa. Näin turvataan ihmisoikeuksien toteutuminen tasa-arvoisesti naisille ja miehille.

Valiokunta pitää tärkeänä, että CEDAW-komitean Suomelle antamat suositukset ja kehotukset otetaan aktiivisesti käyttöön suomalaisen tasa-arvopolitiikan suunnittelussa ja toteuttamisessa ja että sopimuksen edellyttämä sukupuolinäkökulma otetaan seuraavassa selonteossa huomioon kaikkien ihmisoikeuksien osalta järjestelmällisesti ja läpileikkaavana.

Valiokunnan käsityksen mukaan selonteossa olisi yleisen tietoisuuden lisäämiseksi hyvä tuoda esille CEDAW-sopimuksen ja Pekingin toimintaohjelman sisältö ja niiden vaikutukset naisten aseman kehittämiseen Suomessa.

Syrjintä työelämässä

Selonteossa todetaan, että Suomessa esiintyy edelleen naisten syrjintää työelämässä. Syrjintäepäilyt kohdistuvat yleisimmin raskauteen ja perhevapaisiin, palkkaukseen ja työhönottoon. Tasa-arvovaltuutetulle tulee yhteydenottoja myös sukupuolisesta häirinnästä ja tasa-arvo-lain vastaisesta työpaikkailmoittelusta. Kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat huomauttaneet Suomea useaan kertaan naisten ja miesten palkkaeroista ja naisten miehiä heikommasta työmarkkina-asemasta.

Selonteossa on todettu, että hallitus on yhdes-sä työmarkkinajärjestöjen kanssa käynnistänyt samapalkkaisuusohjelman. Ohjelman tavoitteena on sukupuolten välisen palkkaeron kaventa-minen nykyisestä noin 20 prosentista vähintään viidellä prosentilla vuoteen 2015 mennessä. Ohjelmaan on kirjattu myös muita tasa-arvoa edis-täviä toimenpiteitä. Hallitus pyrkii mm. lisää-mään naisten edustusta eri alojen johtotehtävis-sä ja tukemaan työn ja perhe-elämän yhteenso-

vittamista. Perhevapaiden tasaisempaan jakautu-miseen vanhempien kesken on pyritty mm. vies-tintäkampanjalla ja isäkuukauden pidentämisel-lä kahdella viikolla.

Valiokunta katsoo, että hallituksen toimenpi-teet naisten aseman parantamiseksi ovat hyviä ja oikean suuntaisia, mutta kehitettävää on edel-leen. Valiokunta korostaa, että Suomessa tulee kiinnittää huomiota erityisesti niihin yhteiskun-nan rakenteisiin, jotka ylläpitävät naisten heik-koa työmarkkina-asemaa. Valiokunta katsoo, että vanhempainvapaiden kustannusten entistä tasaisempi jakautuminen naisten ja miesten työnantajien kesken parantaisi selkeästi naisval-taisten alojen työnantajien asemaa, poistaisi työ-markkinoilla olevia esteitä perhevapaiden käyt-tämiseen ja edistäisi naisten palkkakehitystä ja asemaa työelämässä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että taantuma on heikentänyt erityisesti nuorten miesten työmarkkina-asemaa, ja pitää tärkeänä, että heidän työkyvystään pidetään huolta ja eh-käistään syrjäytymistä. Maahanmuuttajien on-gelmana työelämässä on usein koulutusta ja osaamista vastaavan työn saanti. Valiokunta pi-tää tärkeänä, että myös maahanmuuttajat voivat osallistua täysipainoisesti työelämään ja että heidän työpanoksena saadaan täysimääräisesti työmarkkinoiden käyttöön.

Ikäsyrjintä

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan ikään-tyneet ja vanhukset kokevat Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, syrjintää sekä työelä-mässä että muualla yhteiskunnassa. Ikäsyrjintä on paljolti tiedostamatonta ja perustuu paitsi vallitseviin asenteisiin myös käytäntöihin. Val-taosa ikäsyrjinnästä on epäsuoraa, eikä tarkkoja tutkimustietoja ilmiöstä ole saatavissa.

Vuosittain toteutettavan työolobarometrin mukaan 10—14 % työikäisistä on havainnut ikääntyviin työntekijöihin kohdistuvaa syrjintää työpaikoilla. Ikäsyrjintää esiintyy mm. työ-hönotossa, koulutukseen pääsemisessä, uralla etenemisessä sekä arvostuksessa. Ikääntyviä

naisia syrjitään Suomessa enemmän kuin miehiä.

Työurien pidentäminen on Suomessa välttämätöntä työvoiman saatavuuden turvaamiseksi. Ikääntyneiden työurien pidentämiseksi on toteutettu mm. eläkeuudistus, kehitetty työterveyshuoltoa ja työturvallisuutta sekä kuntoutusta. Valiokunta huomauttaa, että työurien pidentämiseksi olisi puututtava myös työelämässä tapahtuvaan suoraan ja epäsuoraan ikäsyrjintään.

Ikääntyneiden ja vanhusten oikeuksia käsitellään laajasti selonteon sosiaali- ja terveyspalveluita käsittelevässä jaksossa. Selonteon mukaan vanhusten hoidon ja hoivan turvaamiseksi ja parantamiseksi sekä alueellisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi on toteutettu ja aloitettu useita hankkeita. Tavoitteena on parantaa palveluiden laatua ja saatavuutta asuinpaikasta riippumatta.

Vanhuksia syrjiviä käytäntöjä ja ihmisoikeuksien loukkauksia tapahtuu erityisesti pitkäaikaishoidossa. Erityisesti muistisairauksista kärsivät ja huonokuntoiset vanhukset saattavat joutua kaltoin kohdelluiksi, koska he eivät pysty itse hoitamaan asioitaan tai vaatimaan oikeuksiaan. Erityisen vaikea tilanne on niiden vanhusten kohdalla, joilla ei ole lähiomaisia tai joiden lähiomaiset eivät työnsä tai asuinpaikkansa vuoksi voi osallistua hoivaan tai hoivapalveluiden järjestämiseen.

Toimintakykynsä menettäneet vanhukset saattavat pitkäaikaishoidossa menettää itsemääräämisoikeutensa. Maassamme on paljon hyvätasoista ympärivuorokautista palveluasumista, mutta joissakin pitkäaikaishoitoksissa tapahtuu hoidossa laiminlyöntejä ja vanhusten liikkumista rajoitetaan tarpeettomastikin joko fyysisesti tai kemiallisesti. Pitkäaikaissairaaloissa, tehostetussa palveluasumisessa ja ryhmäkodeissa kemiallisen, ts. lääkkeillä tapahtuvan sitomisen kohteeksi joutuu jopa 40 % vanhuksista. Lääkkeiden käyttö on Suomessa selkeästi yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Vanhuspalvelujen kilpailuttamisen yhteydessä vanhuksia on siirretty heidän tai heidän lähiomaisensa tahdon vastaisesti hoitolaitoksesta toiseen ja jopa vieraalle paikkakunnalle.

Ikäsyrjintä pohjautuu usein virheellisiin tietoihin ja käsityksiin ikääntymisestä. Valiokunta pitää tärkeänä, että gerontologian eli ikääntymisen ja vanhenemisprosessin tutkimusta ja koulutusta tehostetaan ja että gerontologian ja geriatrician osaamista lisätään yhteiskunnan eri alueilla ja päätöksenteon eri tasoilla.

Selonteossa todetaan, että sosiaali- ja terveysministeriö asettaa työryhmän valmistelemaan sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamista. Työn yhteydessä on tarkoitus tarkastella myös ikääntyneiden palveluita koskevan lainsäädännön uudistamistarpeita. Yhtenä vaihtoehtona nähdään ikääntyneiden palveluja koskevan sääntelyn kokoaminen yhteen lakiin. Valiokunta pitää hanketta tärkeänä ja kiirehtii hankkeen aloittamista.

Valiokunta ehdottaa, että valtioneuvosto selvittää, olisiko vanhusten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi ja heidän erityisten tarpeidensa huomioimiseksi tarpeen nimetä erityinen vanhusasiavaltuutettu.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, ettei iäkkäitä selonteossa käsitellä omana ryhmänä, vaan näkökulma on lähes yksinomaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä.

Valiokunta katsoo, että jatkossa ikääntyneiden ja vanhusten ihmisoikeuksia tulee ihmisoikeusselonteossa käsitellä kaikkien ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta omana kokonaisuutena.

Naisiin kohdistuva väkivalta ja perhe- ja lähisuhdeväkivalta

Selonteossa todetaan, että naisiin kohdistuva väkivalta on edelleen Suomessa vakava ihmisoikeusongelma. Kansainväliset valvontaelimet ovat antaneet Suomelle useita huomautuksia siitä, ettei naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ole kyetty riittävästi puuttumaan.

Valiokunta korostaa ennaltaehkäisyn ja koulutuksen merkitystä väkivallan ehkäisemisessä. Selonteossa mainitaan, että tuomareille järjestetyillä kursseilla on pyritty oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä uhkaavien tekijöiden havaitsemiseen ja niihin reagoimiseen. Valiokunta koros-

taa myös syyttäjille ja poliisille annettavan koulutuksen tärkeyttä lähisuhteissa tapahtuneen väkivallan tunnistamisessa ja siihen liittyvän tekijän uhriin kohdistaman vallankäytön havaitsemisessa. Valiokunta pitää tärkeänä vahvistaa myös muiden ammattikuntien, kuten lääkärien ja terveydenhoitohenkilökunnan, valmiuksia ottaa väkivalta tai sen uhka puheeksi.

Naisiin kohdistuvasta väkivallasta puhutaan yleensä vain miehen ja naisen välisenä. Valiokunta korostaa, että naisen, joka on tullut pahoinpidellyksi samaa sukupuolta olevan puolisonsa toimesta, saattaa olla erityisen hankala hankkia apua. Perheväkivallan ehkäisemisessä tuleekin huomioida myös samaa sukupuolta olevien parisuhteessa tapahtuva väkivalta. Seksuaalivähemmistöjen piirissä kynnys hakea apua ja avun saaminen edellyttää viranomaisten erityisosaamista.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että naisten harjoittama väkivalta perheissä on lisääntynyt. Valiokunta pitää tärkeänä, että myös väkivallan kohteeksi joutuneille miehille tarjotaan asianmukaista apua ja että naisten harjoittaman väkivallan tunnistamiseen kiinnitetään eri tahojen koulutuksessa erityistä huomiota.

Suomessa on turvakoteja eri puolilla Suomea vajaat 100. Euroopan unionin suosituksen mukaan turvakoteja tulisi Suomessa olla noin 500. Turvakodit jakaantuvat alueellisesti epätasaisesti, ja eniten paikkojen puutteesta kärsivät Itä- ja Pohjois-Suomi sekä Pohjois-Pohjanmaa. Valiokunta pitää tärkeänä, että turvakotien määrää lisätään.

Maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuva väkivalta

Maahanmuuttajanaisten kohtaamasta väkivallasta Suomessa ei ole kattavia selvityksiä. Väkivallan yleisyyttä voidaan arvioida muun muassa potilastietojen ja turvakoteihin hakeutuvien naisten määrän perusteella. Potilastietojen mukaan maahanmuuttajanaiset raportoivat väkivallasta kaksi kertaa valtaväestön naisia useammin. Turvakoteihin maahanmuuttajanaiset taas ha-

keutuvat yhdeksän kertaa useammin kuin valtaväestöön kuuluvat naiset. Erityisen ongelmalliseksi väkivallan tekee se, että se kohdistuu myös hyvin nuoriin naisiin ja tyttöihin.

Maahanmuuttajanaisten kohtaamaa väkivaltaa on monenlaista. Tyypillistä väkivallalle on, että sen kohteeksi joutunut nainen on syystä tai toisesta erityisen haavoittuvassa asemassa. Väkivaltainen puoliso voi olla suomalainen, jolloin maahan muuttanut nainen saattaa olla täysin riippuvainen puolisostaan ilman muun yhteisön tukea. Nainen altistuu väkivallalle, koska hän saattaa pelätä menettävänsä oleskeluluvan, lasten huoltajuuden, asunnon tai toimeentulon. Auttavia tahoja on vaikea löytää. Joissakin tapauksissa mies pitää puolisonsa tietoisesti eristettynä ja estää naisen kotoutumisen ja kiinnittymisen ympäröivään yhteisöön.

Maahanmuuttajanaisiin tai tyttöihin voi kohdistua myös ns. kunniaväkivaltaa. Tavallisimmin kunniaväkivalta kohdistuu perheen aikuisuusiin tyttöihin, mutta voi kohdistua myös jo naimisissa oleviin naisiin ja heidän ei-toivotuiksi määriteltyihin kumppaneihinsa. Kunniaan liittyvässä väkivallassa uhriin voi kohdistua uhkailua tai pukeutumiseen ja liikkumiseen liittyvää eristämistä tai rajoittamista sekä painostusta tai pakottamista avioliittoon. Perheen tahdon uhmaaminen esimerkiksi valitsemalla kumppani, jota isä tai muu perhe ei hyväksy, voi johtaa perheyhteisön ulkopuolelle sulkemiseen ja pahimassa tapauksessa fyysiseen väkivaltaan, jopa murhaan.

Kunniaan liittyvässä väkivallassa tyypillistä on yhteisön vahva rooli. Yhteisöllisen kunnian menettämisen vuoksi monet suvun jäsenet, myös naiset, saattavat osallistua väkivaltaisten tekojen toteuttamiseen tai antavat toimille passiivisen tuen. Yhteisön osallistuminen väkivaltaan vaikeuttaa tiedon saamista ja tilanteeseen puuttumista.

Väkivalta tai sen uhka estää maahanmuuttajanaisten ihmisoikeuksien toteutumisen. Naisten kouluttautuminen, työllistyminen sekä ympäröivän yhteiskunnan toimintaan osallistuminen voi olla mahdotonta. Väkivallan kohteeksi joutuneen maahanmuuttajanaisen on vaikea saada

apua. Maahanmuuttajanaiset ja -tytöt ovat suomalaisen yhteiskunnan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän heikon tuntemuksen sekä puutteellisen kielitaidon vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa kohdatessaan väkivaltaa.

Valiokunta korostaa jo kotoutumisen alkuvaiheessa annettua, omakielisen tiedon ja tuen merkitystä. On tärkeää, että maahanmuuttajalle annetaan konkreettisesti tietoa siitä, että väkivalta on Suomessa rikos, eikä sitä voi oikeuttaa kulttuurisin tai uskonnollisin perustein.

Valiokunta pitää hyvänä sitä, että kun niaan liittyvä väkivalta on Suomessa tiedostettu ja maahanmuuttajanaisten tarkeittejen palveluiden kehittäminen aloitettu. Valiokunta pitää kuitenkin selonteossa esitettyjä toimenpiteitä täysin riittämättöminä ja puutteellisina ja kiirehtii toimenpiteitä, joilla maahanmuuttajanaisten voidaan auttaa ja väkivaltaa ehkäistä.

Maahanmuuttajanaisten auttamiseen ja tukemiseen keskittynyt Monika-Naiset liitto ry ylläpitää maahanmuuttajanaisten ja -lapsien matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalveluja 25 kielellä useilla eri paikkakunnilla. Monika-Naiset liitto on vuodesta 2005 lähtien ylläpitänyt salaisessa osoitteessa turvakotia myös vakavassa hengenvaarassa oleville naisille ja tytöille. Monika-Naiset liitto toimii määräaikaisten vuosittain haettavien projektirahoitusten turvin ja vapaaehtoistyöllä.

Maahanmuuttajanaiset ja -tytöt turvautuvat valtaväestöön kuuluvien naisten tavoin perheväkivaltaa ja parisuhdeväkivaltaa kohdatessaan turvakoteihin. Valiokunta pitää Monika-Naiset liiton toimintaa maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen auttamiseksi erittäin tärkeänä. Valiokunta katsoo, että jatkossa Monika-Naiset liitto ry:n turvakotitoiminnan rahoitus tulee turvata pysyvällä yhteiskunnan avustuksella.

Vammaiset henkilöt

Vammaiset henkilöt joutuvat monenlaisen sekä välittömän että ennen kaikkea välillisen syrjin-

nän kohteeksi. Selonteossa todetaan, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ja palveluiden saaminen eivät vielä ole Suomessa toteutuneet, vaikka myönteistä kehitystä onkin tapahtunut.

Valiokunta pitää hyvänä sitä, että selonteossa on syvennytty vammaisten henkilöiden kannalta keskeisiin ihmisoikeuksiin, kuten yhdenvertaisuus ja oikeus tarpeellisiin palveluihin. Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että selonteosta puuttuu toimintasuunnitelmat siitä, mitä esille nostetuille ongelmille pitäisi tehdä.

Vammaisten henkilöiden oikeutta työhön ei ole selonteossa käsitelty. Työikäisistä vammaisista henkilöistä vain noin 30 prosenttia on työelämässä. Valiokunta katsoo, että vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevia toimia, kuten asumisjärjestelyjä tulee tehostaa voimakkaasti.

Valiokunnan käsityksen mukaan selonteossa ei ole riittävästi korostettu vammaisten henkilöiden oikeutta henkilökohtaiseen apuun. Ilman mahdollisuutta ja oikeutta henkilökohtaiseen apuun vammaisen henkilö ei pysty toteuttamaan osallistumisoikeuttaan ja yhdenvertaisuuttaan. Valiokunta katsoo, että vammaispalvelun vaiheittaisessa uudistuksessa merkittävin on vammaisten henkilöiden oikeus henkilökohtaiseen apuun. Tätä olisi tullut selonteossa painottaa.

Vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman turvaamiseksi laaditaan vammaispoliittinen ohjelma, jossa linjataan seuraavien vuosien vammaispolitiikan keskeiset toimenpiteet. Ohjelman valmisteluun liitetään YK:n yleiskokouksen hyväksymän ja Suomen allekirjoittaman vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kansallinen toimeenpano siltä osin, kuin se koskee eri hallinnonaloja sekä muita toimijoita. Sopimuksen ratifioinnin aikataulusta ei selonteossa esitetä arviota. Valiokunta pitää tärkeänä, että sopimus ratifioidaan viivytyksettä ja että ratifioinnin nykyiset esteet ja ratifiointiaikataulu olisi tullut selvittää selonteossa.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että tulkkipalveluiden merkitykseen on selonteossa kiinnitetty liian vähän huomiota. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva

yleissopimus edellyttää, että näkö- ja kuulovammaiselle sekä puhevammaiselle on lainsäädännön tasolla taattava yhdenvertainen oikeus tiedonsaantiin ja asiointiin sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tulkkaus, kommunikaation apuvälineet ja tiedonsaanti ovat vammaiselle henkilölle välttämättömiä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisen osatekijöitä.

Saamelais- ja romanilasten kielelliset oikeudet

Vähemmistökieliä puhuvien lasten kielellisiä oikeuksia ei ole Suomessa pystytty takaamaan. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan esimerkiksi inarinsaamenkielen omakielisen opetuksen toteutumista uhkaa oppikirjojen puute. Inarinsaamea puhuvia on nykyisin arviolta kolmisensataa. Kielen käyttö väheni 1940-luvulla mm. suomenkielisen kansakoululaitoksen, asuntolaelämän, evakon ja sodan mukanaan tuomien muutosten vuoksi. Oppikirjojen puute nähdään tällä hetkellä suurimmaksi esteeksi kielen elvyttämisessä.

Saamenkielisen oppimateriaalin tuottamisesta vastaa Suomessa saamelaiskäräjät. Opetusministeriö on myöntänyt tarkoitukseen vuosittain määrärahan, joka on osoittautunut riittämättömäksi. Alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan toteutumista valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea on jo kahdesti huomauttanut Suomea saamenkielen opetuksen epäkohdista, mm. inarin ja koltansaamen oppimateriaalin puuttumisesta. Myös vähemmistövaltuutettu, syrjintälautakunta ja lapsiasiainvaltuutettu ovat puuttuneet saamelaisten kielellisten oikeuksien toteuttamiseen. Syrjintälautakunta on vuonna 2008 antamissaan päätöksissä katsonut, että saamenkielillä lapsilla on kotiseutualueellaan oikeus perusopetukseen omalla kielellään. Valiokunta pitää välttämättömänä, että valtio rahoittaa jatkossa vähemmistökielten, kuten inarinsaamenkielten, oppikirjojen tuottamista.

Romanilasten kielellisten oikeuksien turvaamiseen tulee valiokunnan mielestä kiinnittää erityistä huomiota. Romanilasten omakielisen ope-

tuksen määrää on lisättävä ja kannustettava lapsia kielen arkikäyttöön. Esimerkiksi romanitautisten koulunkäyntiavustajien määrää lisäämällä helpotettaisiin koulun ja romanilasten vanhempien välistä yhteydenpitoa. Tämä olisi tärkeää romanilapsille, koska siten voitaisiin vaikuttaa heidän koulunkäyntihalukkuuteensa. Nykyisin monet heistä keskeyttävät koulun jo peruskouluvaiheessa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kokevat selonteon mukaan syrjintää samoilla elämänaloilla kuin muutkin syrjinnän vaarassa olevat ryhmät. Erityisesti selonteossa kiinnitetään huomiota nuorten seksuaalivähemmistöihin kuuluvien suureen riskiin joutua syrjityksi ja kiusatuksi jo koulussa seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi. Eri elämänalueilla kokemansa syrjinnän lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt joutuvat usein myös viharikosten uhreiksi.

Valiokunta toteaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista ja niiden turvaamista käsitellään selonteossa varsin yleisellä tasolla. Myös selonteossa ehdotetut toimenpiteet ihmisoikeuksien toteuttamiseksi jäävät varsin yleiselle tasolle.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemasta syrjinnästä ei kerry riittävästi tietoa viranomaistoiminnan kautta tai muutoinkaan. Valiokunta pitää tärkeänä, että tiedon keruuta lisätään järjestelmällisesti.

Valiokunta pitää tärkeänä, että selonteossa ehdotetut toimenpiteet lainsäädännön uudistamisesta, tietoisuuden lisäämisestä sekä yhteistyön lisäämisestä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen sekä eri hallinnonalojen välillä toteutetaan.

Lasten oikeudet

Valiokunta pitää selonteossa valittuja lapsia koskevia ihmisoikeuspolitiikan painopisteitä hyvinä ja lapsinäkökulman huomioivina. Valio-

kunta korostaa vähemmistöihin kuuluvien lasten, saamelaisten, romanilasten ja maahanmuuttajien lasten oikeuksien toteutumista.

Valiokunta pitää tärkeänä, että lasten köyhyyden vähentämiseen, lasten osallistumisen lisäämiseen, väkivallan vähentämiseen, kuntapalveluihin liittyvään eriarvoisuuteen sekä vähemmistöihin kuuluvien lasten aseman parantamiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Valiokunta toteaa, että selonteossa olisi tullut esitellä myös toimenpiteet, joihin hallitus aikoo tilanteen parantamiseksi ryhtyä.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että lapsen oikeuksien tuntemusta ja opetusta sekä ihmisoikeuskasvatusta lisätään sekä perusopetuksessa että lasten kanssa työskentelevien koulutuksessa. Koulutusta tulisi valiokunnan mielestä järjestää myös viranomaisille, kuten tuomareille, syyttäjille ja poliisille. Valiokunta kiinnittää

huomiota siihen, että selonteossa ei todeta mitään ammattioppilaitoksissa opiskelevien nuorten mahdollisuuksista ihmisoikeuskasvatukseen. Kotouttamisessa tulee tehostaa tiedon jakamista suomalaisen yhteiskunnan perhe- ja lapsioikeuden perusteista ja lapsen oikeuksista.

Valiokunta korostaa, että Suomeen yksin saapuvat alaikäiset lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Valiokunta pitää tärkeänä, että alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohdellaan ensisijaisesti lapsina samalla tavalla kuin ilman perheen tukea olevia suomalaisia lapsia.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10 päivänä joulukuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Arto Satonen /kok
vpj. Jukka Gustafsson /sd
jäs. Hannakaisa Heikkinen /kesk
Arja Karhuvaara /kok
Johanna Karimäki /vihr
Merja Kuusisto /sd
Merja Kyllönen /vas

Esa Lahtela /sd
Markus Mustajärvi /vas
Sanna Perkiö /kok
Paula Sihto /kesk
Katja Taimela /sd
vjäs. Elsi Katainen /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

neuvotteleva virkamies Marjaana Kinnunen.